

Sámi dutkama prográmma II 2007–2017

Prográmmaplána

Program
Samisk forskning II – SAMISK

Sámi dutkama prográmma 2007-2017

Prográmmaplána

Forskningsrådet

Dutkanráđđi

© **Norgga dutkanráđđi 2007**

Norgga dutkanráđđi
Poastaboksa 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefovdna: 22 03 70 00
Telefákasa: 22 03 70 01

Čállaga sáhtta diŋgot internehtas:
<http://www.forskningsradet.no/publikasjoner>
dahje ruoná nummar telefákasas: 800 83 001

Oslo, miessemánnu 2007
ISBN neahttaveršuvdna 978-82-12-02638-4

Sisdoallu

1	Prográmma duogáš	4
2	Ulbmil	5
3	Oppalaš perspektiivvat	6
3.1	Máŋggabealátvuohta ja variašuvdna	6
3.2	Sápmelaččaid rekrutteren	7
3.3	Sámeigiella dieđagiellan	7
3.4	Kultuvrralaš ja gielalaš variašuvdna	8
3.5	Fierpmádathuksen ja máhttoovddideapmi	8
3.6	Etihkka	8
3.7	Temáhtalaš vuoruheamit	9
4	Hástalusat ja gaskaoamit	11
4.1	Iešguđetge gaskaoamit iešguđetge ulbmiliidda	11
4.2	Rekrutteren buot dásiin	12
4.2.1	Rekrutterema dásseárvoperspektiiva	13
5	Guovddáš fáttáid čielggadeapmi	13
5.1	Giella, árbevirolaš máhttu, njálmmálaš árbevierut ja girjjálašvuohta	14
5.2	Kulturdovdomearkkat	16
5.3	Demografii ja álbmotovdáneapmi	17
5.4	Eallineavttut ja eallinkvalitehta	18
5.5	Mánát ja nuorat – bajásšaddaneavttut ja iešartikuleren	19
5.6	Ođđamállet sámii servodathuksen	20
5.7	Resurssat ja riektedilit	22
6	Riikkaidgaskasaš ovttasbargu	23
7	Diehtujuohkin ja gaskkusteapmi	24
8	Boadusmihtut	25
8.1	Dutkiidrekrutteren, alla dieđalaš kvalitehta ja internašunaliseren	25
8.2	Eambo máhttu sámii diliid birra – gaskkustandoaimmat	25
8.3	Rádjesajit ja ovttastahttin Dutkanráđi eará prográmmaiguin	26
9	Áigeplána, ruhtadeapmi ja bohtosiid olaheapmi	26
10	Organiseren	27
10.1	Prográmmastivrra čoahkádus	27
10.2	Prográmmastivrra mandáhtta	28
10.3	Prográmmahálddašeapmi	29

1 Prográmma duogáš

Dutkanrádi vuosttaš prográmma sámi dutkama birra doaimmai 2001-2005 áigodagas ja lei oassin Dutkanrádi sámi dutkama doaibmaplána. 35,2 miljovna ruvdnosaš bušehttarámma siskkobealde ruhtadii prográmma measta 40 dutkanprošeavtta, mas ledje earret eará mánga doavttirgráda- ja studeantastipeandda, ja birrasiid 30 iešguđetlágán gaskkustanprošeavtta.

2005 čavčča mearridii Diedadivišuvdna 2006 bušehttagiedahallama oktavuodas álggahit odđa prográmma sámi dutkama dáfus. Vuodđun lea earret eará St. dieđ. Nr. 20 (2004-2005) Vilje til Forskning (Dáhttu dutkat), gos čuožžu:

Oahpahus- ja dutkandepartemeanta bidjá vuodđun ahte sámi dutkama vuoruheapmi mii lea prográmmas, jotkojuvvo ja nannejuvvo, juogo dálá vuogádagain dahje dan bokte ahte prográmmii addojuvvo odđa profiila. Mañit soaitá leat dárbbalaš jus galgá fátmastit dutkanfáttáid mat eai vuoruhuvvo dálá prográmmarámma siskkobealde, ovdamearkka dihte dálkkádatrivdamiid ja boazodoalu dutkan. Prográmmavuoruheapmi ferte maiddái fuolahit gaskkustandoaimmaid sámi álbmoga ektui. (s. 165)

Guovvamánus 2006 válddii Dutkanráđdi oktavuoda dutkanbirrasiiguin main lea ovddasvástádus/beroštupmi sámi dutkamii ja bivddii sin buktit cealkámuša das mat sin mielas leat deatalaš dárbbut sámi dutkama dáfus. Dasa lassin lei Sámediggi iskkadan sámi dutkanbirrasiid reakšuvnnaid Dutkandiedáhusa dáfus. Dát iskkadeapmi sáddejuvvui Dutkanráđđái Sámedikki ja Dutkanrádi čoahkkima oktavuodas geassemánus 2005.

Prográmmastivrra ieševalueren ovddiduvvui Dutkanrádi Diedadivišuvnna stivrui cuoŋománu 26. beaivvi 2006. Ieševalueremis lohká prográmmastivra iežas duhtavažžan dainna bargguin maid lea bargan ovddidit sámi dutkama rekrutterema, erenoamážit nissonolbmuid ja sápmelaččaid dáfus, dasa mii guoská dutkama gaskkusteapmái ja sámegeala ovddideapmái dieđagiellan.

Prográmmastivra čujuha maiddái iešguđetge surggiide maid odđa prográmma berrešii čuovvolit. Leat golbma váldoperspektiivva mat sin mielas galggaše čalmmustahttojuvvot:

- diedalaš máhtu mearkkašupmi almmolaš mearrádusaid vuodđun.
- makkár mearkkašupmi lea das ahte sámi dutkan oažžu internašunaliserenvejolašvuoda.
- ahte dutkanmáhttu lea “posišunerejuvvon máhttu”, mas dutki iežas duogáš ja oaivilat leat guovddážis, ja ahte dát sáhtta dagahit erenoamáš hástalusa álgoálbmotdutkanis.

Olu dihto fáttát maid lea sávahahtti dutkat viidáseappot, leat maiddái čállojuvvon listun ieševalueremis. Dasa lassin háliida ovdeš prográmmastivra joatkit vuoruhit rekrutterema, erenoamážit sápmelaččaid rekrutterema, ja ovddidit sámegeala dutkangiellan.

Diedadivišuvnna stivra dohkkehii evaluerema ja bijai seammás čuovvovaš rámmaid odđa prográmma plánemii:

- Prográmma plánejuvvo logi jagi doaibmaáigodahkii, mas galgá leat olgguldas evalueren go vihtta jagi leat gollan.
- Evaluerema oktavuodas árvvoštallojuvvo vejolaš tematihkkaviiddideapmi prográmma dáfus nu ahte fátmastivččii guoskevaš luonddudiedalaš čuolmmaid dálkkádatrivdamiid ja boazodoalu hárrái. Dákkár vejolaš viiddideapmi ruhtaduvvo ruđain mii lea várrejuvvon luonddudiedaláš dutkamii.

Stivra nammadii čuovvovaš lávdegotti mii galgai bargat odđa prográmmain:

Vuosttašamanuensa Bjørn Bjerkeli, Romssa universitehta, jođiheaddji
Dutki Bjørg Evjen, Sámi dutkamiid guovddáš, Romssa universitehta
Professor Nils Oskal, Sámi allaskuvla
Doaibmajođiheaddji Kjersti Schanche, Várjjat Sámi Musea
Professor Mikael Svonni, Upmi universitehta
Sámedikki ovddasteaddji

Sámediggi nammadii ossodatdirektevrra (1.10.2006 rájes seniorráđdeaddi) Gro Dikkanen iežas ovddasteaddjin lávdegoddái.

Lávdegoddi lea bargan prográmmaplánain 2006 čavčča.

2 Ulbmil

Prográmma váldoulbmil lea nannet sámi dutkama, sihke kvantitehta dáfus ja diedalaš kvalitehta dáfus.

Danne galgá prográmma

- ovddidit alla dási guhkesáiggi dutkama sámi diliid birra
- veahkkin rekrutteret sámi dutkamii buot dásiin
- veahkkin rekrutteret sápmelaččaid dutkamii
- veahkkin ovddidit sámegeiela diedagiellan
- ovddidit dutkama mii oaidná sámi dutkama eará álgoálbmotdutkan ektui
- ovddidit dutkama mii ávkástallá dainna potenciálain mii lea riikkaidgaskasaš dutkanoktavuođain
- doarjut mánggafágalaš dutkama ja eará dutkama mii geavaha, kombinere ja ovddida iešguđetge fágalaš, teorehtalaš ja metodalaš vuolggasajiid
- ovddidit dutkama mii čuvge sámi servodaga kompleksitehta ja ovdáneami
- doarjut dutkama mii iská sámi servodaga ja majoritehtaservodaga oktavuođaid
- ovddidit dutkama sápmelaččaid luonddu- ja kultuvraproseassaid ipmárdusa davviguovlluin

Eará ulbmil lea fuolahit buori gaskkusteamii (dása gullá maddái almmuheapmi) sámi dutkama dáfus. Prográmma galgá

- leat mielde oppalaččat lokteme máhttodási sámi diliid birra mánggabealat gaskkustemiin álbmoga váste
- veahkkin posišuneret sámi dutkama našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat gaskkustemiin mángga gillii
- veahkkin gaskkustit dutkanbohtosiid mat sáhttet veahkehit sin geain lea mearridanváldi sihke sámi ja Norgga politihkas ja almmolaš hálddašeamis
- veahkkin gaskkustit dutkojuvvon dieduid sámi diliid birra sámi servodahkii, maddái sámegeilli

3 Oppalaš perspektiivvat

Servodatovdáneapmi

Sámi servodaga ovdáneamis vuhttojit ambišuvnnat hukset buriid struktuvrraid mearrideami ja hálddašeami dáfus, ovddidit historjjálaš ja kultuvrralaš dihtomielalašvuoda oddamállet kultuvrahámiid birra ja iešheanalis jurddašeami dáid proseassaid dáfus. Dan dáfus lea dutkandoaibma deatalaš sihke máhttobuvttadeaddjin, struktuvrralaš eaktun ja kritihkalaš jurddašeami arenan. Ulbmillaš dutkan mas lea alla kvalitehta, sihke háhkan dihte buoret mearridanvuodu ja hálddašeami ja kritihkalaš evttohusaid servodatlaš ja kultuvrralaš ovdáneamis, lea mávssolaš jus mihttu sámi servodaga positiivvalaš ovdáneami hárrái galget ollašuvvat.

Riikkaidgaskasaš perspektiivvat

Erenoamáš hástalus lea go sámi servodat ii leat ráddjejuvvon Norgii. Sápmi gullá njealjji našunalstáhtii, Norgii, Ruttii, Supmii ja Ruššii. Sápmelaččat oassálastet maiddá riikkaidgaskasaš fierpmádagain ja forumiin. Álgoálbmotoktavuodas leat sápmelaččain áššit ja hástalusat seammaládje go eará álgoálbmogiin. Seammás lea sápmelaččain sierra beroštupmi doaibmat riikkaidgaskasaččat, ásašusaid ektui nu go ON, EU ja iešguđetge ovttasbarganforumiid ektui, nu go ovdamearkka dihte barentsaovttasbarggu ektui.

Olu áššit sámi servodateallima, giela ja kultuvrra birra eai leat ráddjejuvvon stáhtarájiid bokte. Dát bovde sihke mánggafágalaš ja ásašuslaš dutkanovttasbargui riikkarájiid rastá, masa prográmma galgá láchit saji. Sámi dutkama prográmma galgá ruhtadit dutkama mii lea vuodđuduvvon Norgga dutkanásahusaide, ja leat mielde riikkaidgaskasaš fierpmádathukseamis gos Norgga dutkanásahusat jođihit proševttaid.

Sámi dutkan Dutkanrádis

Ii leat ráhkaduvvon ovttabealát definišuvdna das mii sámi dutkan lea. Nu go eará ge dutkama dáfus de lea ulbmil ovddidit máhtu dovddasteami ja ipmárdusa birra ja nu maiddá bidjat vuodu movt olahit olmmošlaš, kultuvrralaš, servodatlaš ja ekonomalaš mihtuid, báikkálaččat ja globálalaččat. Dutkamis lea sihke iešárvu ja kultuvrralaš doaibma, ja dat galgá veahkehit lasihit servodaga máhtu ja gelbbolašvuoda. Dutkanrádi mielas ii leat mearrideaddji ahte galgá leat ovttamielalaš ja oppalaččat dohkkehuvvon definišuvdna das mii sámi dutkan lea. Earret eará *Sámi dutkama prográmma II* bokte ruhtada Dutkanráđdi buori dutkama mii lea áigejuovdil sámi servodahkii, ja masa dasto maiddá lea oppalaš beroštupmi. Dutkanráđdi áigu maiddá veahkkin rekrutteret sápmelaččaid dutkamii, muhto ii bija eaktun ahte leat sápmelaččat mat galget čadahit dutkama. Go leat sámi dutkit mat čadahit dutkama, de lea das dihto áššiin erenoamáš kvalitehtabealli.

3.1 Mánggabealátvuoha ja variašuvdna

Sámi kultuvrras lea guhkes historjá, ja dakkár historjá mii fátmasta stuora geográfalaš guovllu. Danne lea jáhkkimis ahte sámi kultuvrras sihke áiggistis ja áiggiid mielde lea leamaš viiddis mánggabealátvuoha ja variašuvdna giela, ealáhusheiveheami, resursageavaheami, kulturdovdomearkkaid, ránnjálbmogiid ovtastallama, assimilerenhistorjjá je. dáfus. Muhtumiidda guoskkai stáhta assimilerenpolitihkka garraseappot go earáide. Dát

máŋggabealátvuohta ja variašvudna sámi servodagas sihke áiggi ja guovllu dáfus lea deatalaš oppalaš perspektiiva prográmmas.

Maŋemus guovttilogi jagi ovdáneapmi ođđamállet sámi servodathukseimiin lea viggan caggat stáhta assimilerenpolitihka. Dán politihka ođdasihuksenbarggus lea máhtto- ja dutkansuorgi leamaš guovddáži. Dutkanásahusat nu go Sámi allaskuvla, Sámi instituhtta ja Romssa universitehta leat leamaš guovddáš ásašusat dakkár birrasa huksemis mii lea ovddidan dutkanfágalaš máhtu sámi kultuvrra, historjjá ja servodaga birra. Dát ásašusat leat vuosttažettiin bargan sámi áššiiguin mat gusket sámi guovlluid davimus guovlluide. Vaikko lea čadahuvvon ja ain čadahuvvo dutkan lullisámiid birra ja sin geavahan- ja ássanguovlluid birra, de lea erenoamáš hástalus nannet dutkanfágalaš máhtu lullisápmelaččaid birra nu go giela, juoigama ja musihka, historjjá, álbmotovdáneami, eallineavttuid, bajásšaddaneavttuid, ásašuhuksema ja vuoigatvuodadiliid dáfus. Dát lea deatalaš lullisámi guovlluide danne go lullisápmelaččat lea nu moattis ja orrot nu biedgguid.

3.2 Sápmelaččaid rekrutteren

Sámi servodaga ovdáneapmái lea buorre jus eambo sápmelaččat rekrutterejuvvojit dutkamii, erenoamážit sámi áššiid dutkamii. Máhttu mii ovddiduvvo dutkama bokte ivdnejuvvo dutki sosiála, kultuvrralaš ja čearddalaš duogáza bokte. Dákkár faktorain sáhtá leat stuora mearkkašupmi daid jearaldagaid dáfus mat badjánit. Dan dihte lea deatalaš ahte sápmelaččat ieža oassálastet ja váikkuhit dutkanagenda. Earret eará Dutkanrádi ovddit sámi dutkama prográmma bokte leat olu sápmelaččat rekrutterejuvvon sámi dutkamii. Maiddái dutkanbirrasiid boahtevaš buolvamolsuma geažil lea ain dárbu vuoruhit barggu rekrutteret sámi dutkiid. Hástalus lea guovttebealát: addit sidjiide vejolašvuoda joatkit dutkankarriera geat juo leat rekrutteren dutkamii, ja movttiidahttit nuorra sápmelaččaid válljet dutkankarriera. Prográmma rekrutterendoaimmat galget geahččalit gozihit goappašiid beliid.

Sámi servodaga ja kultuvrra dutkanmáhtu akkumuleren dáhpáhuvvá dattetge goitge beroškeahttá das gii dutká. Danne bovdejuvvojit visot dutkanásahusat gain lea beroštupmi sámi áššiide ohcat ruđaid prográmma rámma siskkobealde, maiddái doavttirgrádstipeanddaid ruhtadeapmái.

Lullisámi servodaga erenoamáš hástalusaid vuodul lea erenoamáš dárbu nannet dutkama lullisámi diliid birra ja rekrutteret lullisápmelaččaid dutkamii.

3.3 Sámeigiella dieđagiellan

Eará deatalaš elemeanta go galgá ovddidit dutkama sámi servodateallimis, lea ahte sámeigiella nannejuvvo dutkangiellan. Iešheanaláš, kritihkalaš, jurddašeddji dutkanvuogádat mas lea váikkuhanváldi lea maiddái dan duohken ahte giella mii geavahuvvo ja ovddiduvvo, lea ipmirdahtti dan servodagas mas dutkan lea oassin. Danne atná prográmma deatalažžan movttiidahttit geavahit sámeigiella dutkamis ja dainnalágiin leat mielde ráhkadeame sámeigielat dieđárbevieru. Dát implisere ahte sámeigiella geavahuvvo olles dutkanproseassas, čuolbmahábmemis ja datačohkkemis analiisii, teakstabuvttadeapmái ja gaskkusteapmái. Dás lea

maiddáí stuora mearkkašupmi sámegiela ovdáneapmái muđui. Gaskkusteapmi mielddisbukta gulahallama máŋgga dásis ja máŋgga oassálasti gaskka: dutkanservodaga, mearrideddjiid ja álbmoga gaskka muđui.

3.4 Kultuvrralaš ja gielalaš variašuvdna

Áiggiid mielde ja máŋgga dásis čájeha sámí servodat sihke kontinuitehta, oktavuoda ja ovtastusa. Seammás lea deatalaš čujuhit ahte sámí servodat lea viiddis mas leat stuora kultuvrralaš ja gielalaš variašuvnna. Sámí servodaga siskkobealde leat iešguđetlágán ekologalaš dahje ealáhuslaš heiveheamit nu go boazodoallu ja guolásteapmi ovdánan. Oktavuoha olgomáilmmiin lea leamaš iešguđetlágán ássanbáikkiid, ealáhusaid, gulahallanminstariid jna. mielde. Dát dili leat ráhkadan iešguđetlágán eavttuid eallinoainnuin ja kultuvrralaš mihtilmasvuodaid dáfus. Muhtun sámí giellajoavkkut, nu go lullisámegiella, julevsámegiella ja nuortalašgiella, leat smávvat ja hearkkit positiivvalaš ovdáneami ektui. Prográmma hástala erenoamážit prošeavttaide mat sáhttet čuvget ja nannet dáid sámí minoritehtagielaid dili. Prográmma doarju sihke dárogiel ja sámegiel dutkama sámí diliid birra. Ahte dutkan sámí servodaga ja kultuvrra birra maiddáí čadahuvvo daid giedaid vuodul mat geavahuvvojit báikkálaččat, lea deatalaš go galgá hukset dutkanperspektiivva báikkálaš vásáhusaid, doahpagiid ja árvvuid vuodul.

3.5 Fierpmádathuksen ja máhttoovddideapmi

Sámí dutkanmáilmmis leat sihke stuora ja smávva dutkanbirrasat. Jus sámí dutkama áŋggirdeapmi galgá nannejuvvot, de lea deatalaš ahte fierpmádagat iešguđetge birrasiid gaskka ain ovddiduvvojit. Prográmma galgá stimuleret dása dan bokte ahte ovddida prošeavttaid mat čadahuvvojit iešguđetge ásahusaid ja iešguđetge birrasiid dutkiid gaskka. Máŋggafágalaš lahkoneamit mat máŋgga oktavuodas sáhttet ovddidit dárkilet máhttovuodu servodatlaš, gielalaš ja kultuvrralaš áššiid birra, sáhttet maid nannejuvvot dan bokte ahte iešguđetge ásahusaid dutkit ovttasbarget.

Lea maiddáí dárbbalaš ahte dutkan sámí áššiid birra olle olggobeallái sámí máilmmi. Ulbmil ferte leat ovddidit buori dutkama nu ahte šaddá legitimizehta ja sadji riikkaidgaskasaš oassálastimii. Sámí dutkan galgá leat oassin dábálaš máhttohusemis. Prográmma galgá stimuleret dása dan bokte ahte ovddida našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš fierpmádathuksema, ja ahte sámí áššiid dutkan šaddá stuorát, komparatiiva prošeavttaid oassin. Sáhtta leat sáhka prošeavtain mat guoskkahit álgoálbmogiid globálalaččat, dahje mat čalmmustahttet čearddalaš oktavuodaid. Dán implikašuvdna lea maiddáí ahte prográmma galgá stimuleret kvalitehtalaččat dohkkehuvvon riikkaidgaskasaš almmuheapmái.

3.6 Etihkka

Dutkanprográmma galgá ovddidit sihke etihkalaš áššiid dutkamii ja gozihit ahte dat dutkan mii čadahuvvo prográmma vuodul, doahttala etihkalaš beliid.

Verrošepmi dieđuid ja dutkanbohtosiid dáfus ja sullasaš eahperekálašvuodat leat eahpeetihkalaš dagut mat eai čielggaduvvo dađi eambo dás. Earret dán lea etihkka dutkamis dakkár áššiid birra nu go dutki oktavuohhta informánttaide ja dutkanobjeavttaide, máhtu oamastanvuoigatvuoda ja kommersialierema, ja gaskkusteami birra. Dá leat dakkár áššit maid ferte atnit muittus visot dutkamis.

Sámi dutkamis sáhttet dát etihkalaš bealit čilgejuvvot dáinnalágiin:

Historjjálaččat leat sápmelaččat ja sámi ovdanbuktinvuogit olu oktavuodain ovddiduvvon negatiivvalaččat eará álbmogiid ektui. Dát lea muhtun muddui maiddái váikkuhan ovdeš dutkama. Go dutká joavkkuid mat álkit sáhttet stigmatiserejuvvot almmolašvuodas, de ferte leat erenoamáš gohcevaš sihke metodageavaheami ja dutkanbohtosiid gaskkusteami dáfus. Dás ferte stigmatiserenvára ja indiviidaid identifiserema veardidit empiralaš evaluerenvuodu ja positiivvalaš doaimmaid álggaheami ektui. Seammás lea sámi dihtomielalašvuohhta ja dohkkeheapmi muđui servodagas nannejuvvon mañemus áiggi ovddideamis. Maid olbmot áigges áigái vásihit stigmatiseremin, sáhtta rievdat áiggi mielde. Dát hástala maiddái dutkat ipmárdusa ja etihkkagiedahallama servodagas.

Guđiid dutkanvugiid geavaha, lea mearrideaddji ášši dutkama siskkobealde. Jus datavuoddu lea materiála (ovdamearkka dihte arkeologalaš roggamiid olis) dahje jus lea huksejuvvon dieđuide olbmuid gaskavuodaid birra, de sáhtta ávnnas- dahje gaskavuodadutkan dihto oktavuodain rievdat dutkanmateriála dagahit dakkár bohtosiid mat eai lean jurddašuvvon, daid metodaidda geažil mat leat geavahuvvon. Danne lea dárbu ovddidit čiekŋalet, dutkanvuodolaš ipmárdusa etihkalaš áššiid dáfus sihke metodalaččat ja teorehtalaččat.

Dál lea maiddái máhtuid oamastanvuoigatvuohhta ja kommersialiseren šaddan deatalaš dutkanehtalaš suorgin, erenoamážit joavkkuid ektui main álgoálggus lea rašes politihkalaš posišuvdna. Dát guoská olu álgoálbmotjoavkkuide. Go čohkke dieđuid olmuin dahje olmmošjoavkkuin, ja go almmuha analiissaid dakkár dieđuid vuodul, de lea dieđihuvvon miehtan ja duohta mielmearrideapmi gáibádus.

Erenoamážit etihkalaš ákkaid geažil lea dutkanbohtosiid gaskkusteami ruovttoluotta informánttaide ja servodahkii muđui deatalaš. Lea maiddái deatalaš ágga go galgá ovddidit sámegeiela dieđa- ja gaskkustangiellan.

Sápmelaččaid rekrutteren sámi dutkamii sáhtta maiddái leat positiivvalaš go galgá oppalaš sámi áššiid dutkama etihkalaš beliid kritihkalaččat árvvoštallat.

3.7 Temáhtalaš vuoruheamit

Ovddit programmaáigodaga evalueren ja evttohusat Sámedikkis, dutkan- ja oahpahasáhusain ja eará instánsain čájehit ahte dutkandárbbut leat ain stuorrát ja ahte lea dárbu sihke fágalaš ja temáhtalaš viidodahkii. Muhtun suorgit leat dattege eambo guovddázis, namalassii gielalaš áššit, oktavuoda- ja ášahusbealit ja sámi iešartikulerema áššit áiggi ja báikki dáfus. Programma

vuorua dáid surggiid guovtti ákka geažil: belohahkii danne go dáin surggiin lea sápmelašvuhta gáržžáhallame, ja belohahkii danne go leat álggahuvvon proseassat gos lea deatalaš ovddidit buoret ipmárdusa proseassaid eavttuid ja váikkuhusaid dáfus. Dán bokte háliida prográmma veahkkin akkumuleret máhtu, mii maiddá bidjá buoret vuodu mearrádusaide.

Dutkan sámi giela, árbevirolaš máhtu, njálmmálaš árbevieruid ja girjjálašvuoda dáfus lea deatalaš sihke ovddideapmi dihte sámi kultuvrra ja nannen dihte sáme giela servodagas. Minoritehtagiellan dakkár dilis gos našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš váikkuheapmi lea nu garas, lea giella hui rašes dilis. Dál lea oalle ráddjejuvvon joavku Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas mii geavaha sáme giela. Muhtumat dáin gielain, nu go lulli- ja julevsáme giella, sáhttet oalát jávkat. Danne lea dárbu erenoamážit vuoruhit unnit ja rašes sáme gielaid.

Sápmelaččat ledje guhká “historjjáhis álbmot”. Ádjána ain guhká ovdal go sámi duogáža dutkan šaddá seamma viiddis go eará oarjemáilmmi kultuvrraid ovdahistorjjá ja historjjá dutkan, ja danne lea sámi duogáža dutkan vuoruhuvvon ja deatalaš suorgi odđa prográmmaáigodagas. Guovddáš hástalus prográmma dáfus lea ovddidit odđa dutkama mii váldá vuodu dan stuora variašuvnnas mii sámi kultuvrra siskko bealde lea vássánáiggis ja dálááiggis. Deatalaš suorgi dás lea sámi iešartikuleren sihke diakrona ja synkrona perspektiivvas. Dákkár iešartikuleren bohtá ovdan materiála kultuvrras, muhto deatalaš lea maiddá kultuvrii vuodđuduvvon máhttu ja eallinoaidnu mii bohtá ovdan daguid bokte ja maiddá njálmmálaččat. Lea maiddá miellagiddevaš ovddidit dutkama “árbevirolaš” ja “odđamállet” beliid gaskka vai gávnnašivččii sihke rievdamas ja kontinuitehta eavttuid.

Statistihkalaš ja numeralas dieđut sámi servodaga birra leat áibbas deatalaččat go galgá dutkat ja ipmirdit olu diliid main lea servodatlaš mearkkašupmi. Demografii ja álbmotovdáneami dutkan lea guovddáš reaidu sámi servodatplánema dáfus, ja vejolašvuhtii mihtidit ávkki dain doaimmain mat čađahuvvojit sámi álbmoga várás. Lea maiddá deatalaš dutkansuorgi buoridit máhtu ja dihtomiellalašvuoda das ahte geain leat ruohttasat sámi servodagas, vássánáiggis ja dálááiggis. Nuppi vuoru das ges lea mearkkašupmi go galgá ipmirdit iežas identitehta.

Komparatiiva perspektiivva bokte sáhtá eallineavttuid ja eallinkvalitehta dutkan leat mielde čalmustahttime erohusaid siskkáldasat sámi servodagas, ja sámi ja eará servodagaid gaskka, našuvnnalaččat ja globálalaččat. Dát čalmustahtášii sámi servodaga kompleksitehta ja variašuvnna ja buoridivččii politihkkahábmema vuodu. Dutkan mii buorida ovddeš eallindiliid ja eallineavttuid ipmárdusa lea maiddá deatalaš, erenoamážit danin go dakkár ipmirdeapmi vássánáiggi birra lea oassin dálá iešipmárdusas ja identitehtahuksemis. Lassin dan mearkkašupmái mii dás bohtá leat sámi oktavuodas, de sáhtá maiddá ovddidit máhtu mainna Norgga servodat sáhtá ávkkástallat sámi kultuvrra ja servodateallima viiddis mearkkašumis.

Prográmma galgá erenoamážit deattuhit ahte lea dárbu dutkat sámi mánáid ja nuoraid ja sin eallineavttuid ja eallinkvalitehta sihke vássánáiggis ja dálááiggis. Sámi servodat lea jođánit rievdan mañemus jagiid rievdaduvvon politihka geažil, muhto maiddá teknologijaovdáneami ja globaliserema geažil. Lea deatalaš oažžut buoret ipmárdusa das movt sámi mánát ja nuorat birgejit dáinna. Iešartikulerema ja oppalaš identitehtačuolmmaid eavttuid sámi mánáid ja nuoraid dáfus leat mávssolaččat danne go dat sáhtášii min buorebut veahkehit ipmirdit makkár eavttut leat sápmelažžan boahhteáiggis.

Dutkama dáfus lea oddamállet sámi ášahushuksen mii lea dáhpáhuvvan mañemus jagiid ožžon unnán fuomášumi. Dát guoská sihke almmolaš sektori ja siviilaservodahkii. Eavttuid, váikkuhusaid ja nuppástuhttimiid dáfus lea dárbu buorebut ipmirdit daid proseassaid mat leat álggahuvvon. Dát guoská sámi servodahkii siskkáldasat, muhto maiddá servodahkii muđui, danne go proseassat guoskkahit ja váikkuhit mihá dobbelii go dušše sámi servodahkii. Dát lea maiddá dakkár suorgi gos komparatiiva dutkan sáhtášii ovddidit ipmárdusa ja bidjat buoret vuodu boahttevaš geaidnoválljemiidda.

Dutkansuorgi mii lea oddamállet sámi servodathuksema lahka, leat resurssat ja riektedilit. Dát guoská njuolga daidda vuodđoeavttuide, oallugiid oainnu mielde, mat dagahit sámi servodaga ja kultuvrra ovdáneami vejolažžan. Seammás lea dakkár áššesuorgi gos iešguđetlágán oaivilat ja beroštumit leat ovddastuvvon. Danne lea deatalaš joatkit duodaštit movt luondduresurssat leat leamaš geavahuvvon, movt vuogatuodát dáidda leat leamaš ja leat vieruiduvvan rievtti hárrái ja movt deaivvadeapmi formaliserejuvvon instánsaiguin ja vuogatuodáid kárten ovdána ja rievdata sihke siskkáldas ja olggaldas ovttasdoaimma. Riikkaidgaskasaš riekteovdáneapmi dán suorggis lea dynámalaš ja das lea mearkkašupmi sámi servodaga ovdáneapmái.

Danne galget prográmma váldovuoruhansuorggit leat:

- giella, árbevirolaš máhttu, njálmmálaš árbevierut ja girjjálašvuohta
- kulturdovdomearkkat
- demografii ja álbmotovdáneapmi
- eallineavttut ja eallinkvalitehta
- mánát ja nuorat – bajásšaddaneavttut ja iešartikuleren
- oddamállet sámi servodathuksen
- resurssat ja riektedilit

Dát čilgejuvvo dárkileappot 5. kapihttalis.

4 Hástalusat ja gaskaoamit

Dutkanrádis leat olu gaskaoamit maid sáhtta geavahit dutkama doarjunbarggus. Prográmma galgá rievtti mielde fátmastit daid gaskaomiid maid Dutkanráddi dábálaččat geavaha vuodđodutkama doarjunbargguin. Dát čuovvovaš čuoggát guoskkahit dušše daid gaskaomiid mat geavahuvvojit erenoamáš vugiin prográmmas, eai leat visot čuoggát bienasta bitnii čilgejuvvon.

4.1 Iešguđetge gaskaoamit iešguđetge ulbmiliidda

Sámi dutkama deataleamos ášahusat Norggas leat ain Romssa universitehta ja Sámi allaskuvla-Sámi Instituhtta. Dát mañit lea sámegiela ášahus. Dutkanráddái lea deatalaš doarjut ovttasbargodoaimmaid dáid ášahusaid gaska ja dáid ášahusaid ja eará dutkanásahusaid gaska našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat.

Sámi dutkan čadahuvvo maiddá smávva ášahusain, dahje dakkár ášahusain gos sámi dutkan lea smávit oassi doaimmas, nu go ovdamearkka dihte sámi museain ja allaskuvllain ja universitehtain muđui. Dákkár dilis lea ávkkálaš ahte birrasat čatnasit oktii stuorát fierpmádahkan gos sáhttet

ávkkástallat guhtet guimmiideaset máhtuin, fágasurggiid, ásaahasaid ja riikkarájiid rastá. Maŋemus jagiid lea Dutkanráđdi jorahan iežas doaimma dan guvlui ahte doarju stuorát ovttasbargoprošeavttaid, áinnas dakkáriid mat guoskkahit mánŋa fágasuorggi, ja áinnas dakkáriid main lea juogalágán riikkaidgaskasaš diehtujuohkin. Dáinna sáhttet sámi dutkanásahasat ávkkástallat.

Dattetge gáibiduvvo dihto sturrodasat jus galgá hukset dutkanprošeavttaid ásaahasrájiid rastá. Muhtun sámi dutkanbirrasat dárbbasit vuosttažettiin ruđaid nannet dutkama iežaset ásaahas. Danne lea prográmma fleksibel gaskaomiid dáfus, nu ahte sáhtta sihke nannet dutkama smávva ásaahasain ja doarjut daid birrasiin main juo lea vejolašvuotta ovddidit iežas stuorát oktavuodain.

Prográmma áigu geahččalit váikkuhit ásaahasaid iežaset searvat ásaahas bajáshuksema. Go stuora dutkanbirrasat ohcet ruđaid stuorát prošeavttaide, de ávžžuhuvvojit váldit mielde ovttas dahje mánŋa smávvit birrasa iežaset ásaahas olggobealde dakkár vugiin mat lokteše prošeavttaid árvvu ain eambo.

Go galgá leat mielde nanneme ja doalaheame gelbbolašvuoda dutkanbirrasiin, de lea áigeovuodil prográmmii doarjut **fierpmádathuksendoaimmaid**, nu go ovdamearkka dihte:

- deaivvadanbáikkiid dutkiide nu go semináraid ja konferánssaid, maid prográmma ja/dahje dutkanbirrasat lágide
- ásaahas ja bisuhit temáhtalaš fierpmádagaide, našuvnnalaččat, regiuvnnalaččat dahje riikkaidgaskasaččat, vejolaččat bálkáhuvvon koordináhtoriid bokte
- ovddidit ja doaimmahit elektrovnnalaš fierpmádaga diehtolonohallama ja digaštallama dáfus (neahttasiiddut, e-boasta-listtut jna.)

Dákkár doaimmaid sáhtta doarjut stuora dutkanprošeavttaid rámmaid siskkobealde dahje sierra erenoamáš juolludemiid bokte.

Go galgá doarjut ásaahasaid ovddidit dutkandoaimmaid, de sáhtta prográmma juolludit strategalaš prošeavttaid Dutkanráđdi ásaahasii vuodduuvvon strategalaš prošeavttaid minstara mielde. Juolludeami eavttut leat ahte prošeavttat galget háhkat odđa ja alla dási dutkanbirrasiid ásaahas ovddasvástádussuorggi siskkobealde dahje hukset bajás odđa birrasiid dakkár surggiin main lea strategalaš mearkkašupmi. Prošeavttat fertejit vuodduuvvot ásaahas strategalaš plánaide dahje fágaplánaide. Dát lea dakkár gaskaoapmi mas lea stuora fleksibilitehta sturrodaga dáfus, ja danne heiveše bures sámi dutkamii.

4.2 Rekrutteren buot dásiin

Dutkanráđdi **post.doc.-stipeanda** geavahuvvo ovddidit erenoamášgelbbolašvuoda ja addit doaktáriidda geain lea alla gelbbolašvuotta vejolašvuoda viidáset kvalifiseret iežaset dieđalaš njunušvirggiide. Rekrutterema dihte ja fuolahat dihte dan gelbbolašvuoda mii lea huksejuvvon sámi dutkamis maŋemus jagiid, earret eará Dutkanráđdi sámi dutkama vuosttaš prográmma bokte, šaddá post.doc.-stipeanda deatalaš gaskaoapmin odđa prográmmas.

Dutkanráddi lea jorahan iežas rekrutterenulbmiliid dan guvlui ahte **doavttirgrádstipeanddat** eai galgga šat juolluduvvot ovttaskas prošeavttaide, dat mearkkaša dakkár prošeavttaide gos doavttirgrádstipendiáhtta lea áidna bargi. Ákkastallan lea ahte kandidáhtat sihke čadahit doavttirgráda jođáneappot ja ožžot buoret ávkki dutkamis go barget stuorat prošeavttas. Dát doallá maiddái deaivása sámi dutkamis. Prográmma siskkobealde geavahuvvojit ovttaskas doavttirgrádstipeanddat goitge dihto meari mielde danne go lea sávahahtti hukset bajás dutkangelbbolašvuoda. Dattege biddjo eaktun ahte ohcamat galget čilget makkár fágalaš birasfálaldagat gávdnojit/makkár fágalaš birasfálaldagaid lea vejolaš hukset bajás kandidáhta birrasis.

Studeantstipeanda lea dábálaččat leamaš dakkár oahppodoarjja mii galgá unnidit oahppoloatnadárbbu oahpu mañemus oasis. Dán lágán stipeanddat addojuvvojedje ovddit prográmmas studeanttaide geat čálle váldofága-/mastergrádabarggu sámi fáttáid birra. Sámi studeanttat leat leamaš vuoruhuvvon oazžut stipeanddaid, muhto leat maiddái addojuvvon dáčča studeanttaide. Ortnet jotkojuvvo dán prográmmas oassin sámi dutkama rekrutterendoaimmas. Lea sávahahtti ahte stipeanddat čadnojuvvojit dutkiidprošeavttaide. Seammaládje go doavttirgrádstipeanddaid dáfus šaddá ohcci čilget birasfálaldagaid.

4.2.1 Rekrutterema dásseárvoperspektiiva

Dásseárvoperspektiiva galgá ain leat deatalaš rekrutteremis. Dásseárvu mielddisbuktá ahte nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid addojuvvojit ovttalágán vejolašvuodat, ja dát sisttisdoallá ahte fertejit álggahuvvot iešgudetlágán doaimmat nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid.

Ovddit prográmma vuoruheapmi rekrutteret nisssonolbmuid lihkostuvai hui bures. Doavttirgrádaprošeavttaid juolludemiin manne 8 prošeavtta 10 prošeavttas nissson stipendiáhtaide, ja 15 studeantstipendiáhtas ges ledje 12 nisssonolbmot. Lassin prográmma eksplisihtha ulbmili rekrutteret nisssonolbmuid dáidá maiddái leamaš mearkkašupmi das ahte sámi servodagas oppalaččat leat nisssonolbmot geat váldet oahpu, ja dievdoolbmot ges bissot eambo árbevirolaš fidnuin. Ovddit prográmmaáigodaga lihkostuvvan rekrutteren ii dáidde dahkat dárbbalažžan vuoruhit nisssonolbmuid vuolit dásiide. Post doc.-stipeanddaid dáfus gal dáidá ain leat áigejuovdil vuoruhit rekrutteret nisssonolbmuid erenoamážit. Sáhtá leat áigejuovdil álggahit sierra doaimmaid rekrutteret dievdoolbmuid studeantstipeanddaide.

5 Guovddáš fáttáid čielggadeapmi

Fáttát ja čuolmačilgehusat maid prográmma áigu deattuhit ja ovddidit, leat vuodđuduvvon oppalaš perspektiivaide ja hástalusaid mat leat čilgejuvvon. Prográmma ii bija čielga ráddjejumi fokuserejuvvon surggiid dáfus. Iešgudetge metodalaš vuogit ja analyhtalaš lahkoneamit mat rihkkot disiplinára rájiid, sáhttet leat áigejuovdil. Muhtun muddui gullet maiddái namuhuvvon suorggit oktii. Dát dahká mánggafágalaš lahkoneami ja ovttasbarggu iešgudetge fágabirrasiid gaskka áigejuovdil, mii lea dakkár ášši masa prográmma háliida movttiidahttit.

Sohkabealperspektiiva lea áigejuovdil visot fáttáid dáfus.

5.1 Giella, árbevirolaš máhttu, njálmmálaš árbevierut ja girjjálašvuohhta

Dutkan sápmelaččaid giela, njálmmálaš árbevieruid ja girjjálašvuoda birra lea ain hirbmat deatalaš, sihke ovddidit sámi kultuvrra ja nannet sámegiela servodagas. Mávssolaš vuoddu doarjut dutkama sámi diliid birra lea ahte dat lea álgoálbmotgiella, maid sápmelaččat Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas hupmet, ja máŋga sámi giela ja suopmana leat áitojuvvon.

Sámegiella lea, nu go olu eará gielat, sirdojuvvon buolvvas buolvii njálmmálaš hámis, muhto čálagiella ovddideapmi lea oalle odđa fenomena. Dál gávdnojit čieža iešgudetlágán sámegiellat čálagiella, ja okta geavaha kyrillalaš alfabehta vuoddu. Sámegiellat hupmangielat lea historjjá mielde sihke gáiddadan ja lahkonnaddan nubbi nuppi, ja historjjálaš áššit mat leat variašuvnmaid duohken nu go jienat, hámit ja sátneriggodat lea ain unnán guorahallojuvvon. Juohke sámegiellat suopman ja juohke sámegiella duođašta ovde áiggi máhtu jietnadat- ja hápmevuogádaga bokte, sátneriggodaga bokte, mitalusaid bokte ja oppalohkái njálmmálaš árbevieruid bokte. Sámegiellat diliid dálá servodagas rievddada, ja vaikko sámegiellat geavaheapmi lassána muhtun surggiin, nu go ovdamearkka dihte medias, oahpahusas ja hálddašeamis, de dárbbasa sámi servodat doarjaga ovddidit sámegiellat geavaheami. Doarjja lea erenoamáš deatalaš daidda giellaide mat leat garrasit áitojuvvon, nu go omd. lullisámegiella ja nuortalašgiella.

Sámegiellat dutkamis berrejit leat máŋga lahkonnansajádaga ja berrejit earret eará fátmastit giellahistorjjá guorahallama, dálá sámegiellat ja suopmaniid guorahallama ja sosiolingvistalaš ja giellahistorjjálaš guorahallamiid. Lea deatalaš ahte oahput čatnasit riikkaidgaskasaš dutkamii iešgudetge suorggis.

Giellahistorjjálaš guorahallamat berrejit fátmastit olu beliid giellas, erenoamážit jietnadat- ja hápmeoahpu, muhto maiddái sátneriggodaga. Dákkár guorahallamat leat erenoamáš deatalaččat lulli- ja julevsámegiellas, ja lea hui mávssolaš kártet giellahistorjjálaš diliid dain guovlluin. Eará deatalaš suorgi mii muhtun muddui guoskkaha seamma fáttá, lea báikenammadutkan.

Bázahallan suorgi sámegiellat dutkamis lea syntákssa, erenoamážit odđamállet giellateoriijaid rámmaid siskkoalbe. Danne berre vuoruhit guorahallamiid mat gusket sámegiellat cealkkahukseami, ja dat berrejit fátmastit buot sámegiellat ja sámi suopmaniid. Dát guorahallamat berrejit maiddái leat ovddideame syntáksadutkama oppalaččat. Lulli- ja julevsámegiellas berrejit maiddái dutkat fonologiija ja morfologiija. Gielladutkamis berre movttiidahttit geavahit eambo giellateknologiija.

Sosiolingvistalaš ja giellasosiologalaš guorahallamat berrejit guoskkahit fenomenaid mat badjánit go gielat deaivvadit ja dat sáhttet guoskat sihke boares ja odđa áigái. Lea erenoamáš deatalaš guorahallamat giellagáhttenma ja guovttagiellalašvuoda eavttuid ja maiddái sámegiellat oahppama vuosttaš- ja nubbingiellan. Giellaealáskahttima dutkan berre oazžut erenoamáš olu fuomášumi.

Sámi servodahkii lea hui mávssolaš ahte guorahallamat maiddái guoskkahit giella rolla máhttogaskkusteadjain ja kultur- ja identitehtaguoddin.

Árbevirolaš máhttu lea dávjá máhttu eallinipmárdusaid, resursageavaheami, areálageavaheami, heivehanvugiid ja kulturovdanbuktimiid birra mii lea njálmmálaččat sirdojuvvon buolvvas bulvii. Dát lea dakkár máhttu maid lea deatalaš oažžut dokumenterejuvvot ja dutkojuvvot sihke kultuvrralaš suodjaleami vuodđun ja nana guoddevaš ovdáneami vuodđun. Lea mávssolaš sihke resursahálddašeamis ja vuoigatvuodaid kártemis ahte árbevirolaš máhttu eatnamiid ja riggodagaid geavaheami birra dokumenterejuvvo. Árbevirolaš máhttu dokumenteren sáhtá maiddá leat guovddáš gáldu hearkivuodaguorahallamiid ja dálkkádatrievdamiid ja stuora ovddidanprošeavttaid heivehanstrategiijaid hábmemis. Álgoálbmogiid árbevirolaš máhttu lea erenoamáš áigejuovdil biologalaš mánggabealátvuoda konvenšuvnnas (gč. art. 8j ja 10c) mii geatnegahtá stáhtaid doahttalit, sealluhit ja doalvut dákkár máhttu viidáseappot.

Njálmmálaš árbevieruid ja girjjálašvuoda dutkan sáhtá fátmastit iešgudetlágán teavsttaid, earret eará sámi máidnasiid ja muitalusaid, diiddaid, luohtedajahusaid ja boarráset ja odđaset girjjálašvuoda. Sápmelaččaid árbevirolaš máhttu, ovdeš servodateallin ja muitaluseallin lea bures sealluhuvvon boares čállosiin. Sámi máidnasat ja muitalusat leat muhtun muddui almmuhuvvon girjin, ja muhtun muddui gávdnojit čállosat ja jietnabáttit iešgudetge vuorkkain. Lea deatalaš ahte vuorkamáteriálat geavahuvvojit dutkamis.

Dutkan berre geahččalit dárkileappot dulkot teavsttaid, ja erenoamáš deatalaš lea sápmelaččaid kultur-, eallin- ja muitalusmáilmmi guorahallan. Dát guoská boarráseamos materiála rájes maid dovdat, 1600-logu rájes, gitta odđaset girjjálašvuoda rádjái mii speadjalastá sápmelaččaid dálá dili. Odđamállet sámi girjjálašvuodadutkan lea miellagiddevaš danne go speadjalastá árbevirolaš sámi servodaga ja maiddá dan odasteami proseassa.

Dutkan mii čohkke ja analysere njálmmálaš muitalusaid mat speadjalastet sihke boares ja odđa áiggi, lea erenoamáš deatalaš danne go olu máhttu ii leat dokumenterejuvvon, muhto gávdno dušše daid olbmuid duohken geat leat bajásšaddan dihto birrasis.

Deatalaš vuolggasadji sámi girjjálašvuoda dutkamis lea čanastat eará álgoálbmotgirjjálašvuoda dutkamii. Dan oktavuodas lea metodaovddideapmi deatalaš. Riikkaidgaskasaš ovttasbargu dákkár dutkama birra lea mávssolaš ja berre stimulerejuvvot, erenoamážit danne go sámi girjjálašvuodadutkan lea čalmmustahttojuvvon riikkaidgaskasaččat.

Dutkan sámi giela, árbevirolaš máhtuid, njálmmálaš árbevieruid ja girjjálašvuoda birra sáhtá ovdamearkka dihte fátmastit čuovvovaš surggiid:

- Giellahistorjá ja báikenammadutkan
- Giellaoahppan ja guovttegielalašvuohata
- Sámi giellastruktuvra
- Sámegeiella máhttogaskusteadjin
- Sámi girjjálašvuohata álgoálbmotgperspektiivvas
- Resursa- ja eanangeavaheami máhttu

5.2 Kulturdovdomearkkat

Giella ja girjjálašvuohta leat deatalaš kultuvrralaš ovdanbuktinvuogit. Muhto kultuvrra sáhtta maiddá ovdanbuktit earaládjje, sihke materiálaš ja immateriálaš.

Oallugiidda lea sámi kultuvra seamma go dat eallinvuohki ja kultuvra mii siseatnansápmelaččain lei sullii 100 jagi áigi. Leat olu sivat dasa go dákkár ipmárdus lea nu nannosit cieggan, mii iešalddis livččii miellagiddevaš dutkansuorgi. Almmotge lea dá juoga maid berre váldit duodas, earret eará dan bokte ahte ovddidit ođđa dutkama mii váldá vuodu ja čalmmustahtta dan viidodaga mii sámi kulturdovdomearkkain lea áiggi ja báikki dáfus. Erenoamážit berre lullisámi guovlu deattuhuvvot.

Máhttu ovdeš áiggiid birra lea deatalaš jus galgá ipmirdit dálá dili. Sámi ovdahistorjá ja historjá lea ain oalle unnán dutkojuvvon, ja sámi vássánaiggi iešguđetge beliid dutkan – dása gullet sihke empiralaš guorahallamat ja teorehtalaš lahkoneamit – galgá dan dihte ain vuoruhuvvot deatalaš suorgin ođđa prográmmaáigodagas. Arkeologalaš ja čálalaš gáldomateriálat sáhttet leat vuoddu go galgá dulkot ovdeš servodagaid iešguđetge beliid, nu go servodatorganiserema, resursageavaheami, ássanhámiid ja oktavuoda eará álbmotjoavkkuiguin iešguđetge geográfalaš guovlluin. Viidáseappot sáhttet sámi ávnnasmateriála guorahallamat museačoakkáldagain addit ođđa diehtaga das movt sámi kulturdovdomearkkat leat hábmejuvvon ja rievdan áiggiid čada, ja sáhtta leat mielde addime ođđa ipmárdusa sámi duogáža ektui. Immateriálaš kulturmuittut, nu go mitalanárbevierut, luodit, mitalusat ja diiddat leat deatalaš gáldosuoggit, mat ee. sáhttet leat vuolgasadjin ovdamearkka dihte morála, eallinoainnu ja mitalanmáilmmi fáttáide. Miellagiddevaš čuolbma lea dasa lassin movt vássánaigi boahká ovdan dálá sámi iešipmárdusas ja movt dat geavahuvvo aktiivvalaččat dálááiggi hábmemis.

Kulturmuittut leat deatalaš oassi kulturárbbis, erenoamážit sámi oktavuodas, gos čálalaš gáldomateriála lea ráddjejuvvon. Kulturmuittodutkan sáhtta addit buoret ipmárdusa iešguđetge kulturmuittuid oktavuodain, movt daid sajádat lea luonddus, movt kulturmuittut dulkojuvvojit ja árvvus adnojuvvojit báikkálaččat ja movt Sámedikki kulturmuittohálddašeapmi doaibmá sámi servodaga ektui. Dákkár dutkan lea maiddá deatalaš oččodan dihte buori kulturmuittohálddašeami.

Sámi musihka, duodji ja dáidda leat deatalaš suoggit mat leat unnán dutkojuvvon ja gos lea dárbu lasi návccaide – áinnas dan bokte ahte buohtastahttit eará álbmotjoavkkuid sullasaš kulturdovdomearkkaiguin. Seammás lea dát dakkár suorgi gos ođdaset áiggis leat dáhpáhuvvon olu gelddolaš áššit go jurddaša movt árbevirolaš ovdanbuktinvuogit kombinerejuvvojit ođdamállet hámiiguin. Dán oaidnit erenoamážit luodis ja duojsis. Árbevirolaš luodit biddjojuvvojit ođđa oktavuodaide ja kombinerejuvvojit ođdamállet musihkain. Duojsi dáfus jotkojuvvojit boares teknihkat, hámit ja minstarat, seammás go ráhkaduvvojit ođđa buktagat ođđa teknologiiija bokte ja ođdamállet hábmema bokte. Jus ipmirda dáid rievdadusdábiid de sáhtta maiddá ipmirdit eará beliid sámi servodagas. Maiddá sámi dáiddahistorjá ja guovddáš dovdomearkkaid dokumentašuvdna ja guorahallamat ođdamállet sámi dáidagis leat dutkansuoggit maid livččii sávahahtti eambo vuoruhit.

Lea sávahahtti dutkat vássánáiggi ja dálááiggi, “árbevirolaš” ja “odđamállet” seaguhusaid mat leat iešguđetge kulturdovdomearkkaid dáfus.

Deatalaš dutkansuorggit livčče:

- sámi ássanhistorjá, dán vuollái gullá servodatorganiseren, resursageavaheapmi, ássanvuogit ja oktavuodat eará álbmotjoavkkuiguin, iešguđetge geográfalaš guovlluin
- osku ja mitalusmáilbmi
- kulturmuittut
- odđamállet dáidda- ja kulturdovdomearkkat nu go filbma, musihkka, govvadáidda jna.
- Duodji
- Buohtastahttit iešguđetge kulturdovdomearkkaid iešguđetge sámi regiovnain gaska ja sápmelaččaid ja eará álbmotjoavkkuid gaska
- “árbevirolaš” ja “odđamállet” seaguhusat iešguđetge kulturdovdomearkkaid dáfus

5.3 Demografii ja álbmotvdáneapmi

Ovddit prográmmaáigodagas eai lean makkárge proševttat mat guorahalle dušše demografii ja álbmotvdáneami. Dát leat deatalaš dutkansuorggit, erenoamážit dain guovlluin gos assimileren lea ollen guhkkelepmosii. Dutkansuorgi lea guovddázis buoridan dihte máhtu, muhto maiddá dihtomielalášvuoda das geas leat ruohttasat sámi servodagas. Statistihkalaš ja numeraláš dieđut sámi servodaga birra leat deatalaččat go galgá dutkat ja ipmirdit áššiid main lea mearkkašupmi servodahkii. Dat lea maiddá guovddáš reaidun sámi servodatplánemis, ja vai galgá sáhttit mihtidit doaimbeavttuid sámi álbmoga ektui.

Dálá dutkit deaivvadit olu hástalusaiiguin go demográfalaš dilit galget čuvgejuvvot sámi álbmogis. Vuosttažettiin lea čadnojuvvon dasa ahte čearddalaš kategoriijat mat leat geavahuvvon ovdeš ja odđa gálduin, rievddadit sihke áiggi ja báikki dáfus, ja ahte seaguhuskategoriijat geavahuvvojit. Dasa lassin nohká riikkaviidosaš registreren dássedis (jeavddalaš áiggi badjel) almmolaš gáldomateriálan maŋŋel álbmotlohkama 1930. Sámi bealis Davviriikkain leat váillahan demográfalaš, statistihkalaš čoahkkáigeasu, muhto ii leat leamaš vejolaš ásahit dákkára, earret muhtun báikkálaš guovlluin.

Dál eai leat makkárge čielga eavttut dahje makkárge ásahuslaš vuogit das movt galgá ráhkadit demográfalaš statistihka ja guorahallama sámi álbmoga dáfus. Deatalaš sivva dása lea leamaš dat juridihkalaš ja etihkalaš hástalus mii lea go galgá čohkket dieđuid čearddalaš vuoduin.

Olu faktorat sáhttet deattuhuvvot go galgá čuvget álbmoga čoahkkádusa ja rievdamat vulget earret eará fertilitetas ja mortalitehtas, sisa- ja olggosfárremis, mii nuppi vuorus fas sáhtta addit máhtu servodaga eará beliid birra. Dás sáhtta namuhit njuoratmánájápmima, mii sáhtta leat ovdeš áiggiid buriid dahje heittot eallineavttuid dovdomearkan. Náittosminstarat ja bearašstruktuurrat leat maid deatalaš faktorat, sullasaš áige- ja/dahje báikeperspektiivvas sáhttet addit odđa máhtu sámi servodaga birra. Sámi servodaga kompleksitehta čalmmustahttin ja sohkabeliid čalmmustahttin sáhttet deavdit perspektiivvaid. Dása ferte maiddá lasihit ahte muhtomin sáhtta leat váttis mearridit gokko sápmelaččaid ja eará čearddalaš joavkkuid rádjji

manná. Danne lea dynamihkkaperspektiiva iešgudetge joavkkuid gaska deatalaš, nu go ovdamearkka dihte čearddaidrasttildeaddji náittosdiliin ja kulturlonohallamis.

Lea dárbu sihke prošeavttaide mat guorahallet čielga demográfalaš diliid, ja prošeavttaid mat vuodduid dákár dutkamii, ovdamearkka dihte:

- olmmošlogu ovdáneapmi áiggiid mielde
- sedentára ja nomádalaš ássanhistorjá
- bearašstruktuvra, oahppu ja fidnoválljen
- eallingeaidnu
- variašuvnnat siskkáldasat sámi álbmogis
- oktavuodát sámi ja eará álbmoťjoavkkuid gaska
- našuvdnarasttildeaddji buohtastahttimat, sihke historjjálaš ja dálá perspektiivvas
- kategoriijat ja identitehtas áiggi ja báikki dáfus

5.4 Eallineavttut ja eallinkvalitehta

Nu go servodagas muđui ge, de leat leamaš stuora rievdadeamit eallineavttuid dáfus sámi servodagas mañemus buolvvain, dat guoská erenoamážit vuodđodárbbuide, sihke buresbirgema ja ekonomijja dáfus. Buresbirgenservodaga prinsihpat buoridit eallineavttuid ja jalget erohusaid leat mearriduvvon politihkalaččat. Iešgudetge doaimmaid čadaheamit ja váikkuhusat speadjalastet dattetge ahte eallineavttut leat iešgudetlágánat servodagas. Seammás lea servodat rievdan dakkár áššiid go mobilitehta, bargomárkana, ovtastallan- ja ássanhámiid dáfus. Máhttu dákár variašuvnnaid birra sáhtá čalmmustahttojuvvot go fokusere iešgudetge joavkkuid servodagas, sohabeali, agi dahje čearddalašvuoda mielde. Gávdnojit maiddái variašuvnnat ja iešgudetge dárbbut ealáhusa, orrunbáikki (gilli – gávpot, lulli – davvi), bearašstruktuvrra, fierpmádaga, organisašuvdnaeallima je. dáfus. Erenoamáš hástalus go geahččat olles sámi servodaga oppalaččat, leat dat stuora erohusat eallineavttuid dáfus mat sápmelaččain Davviriikkain ja Ruoššas leat. Dat hástala erenoamážit komparatiivva dutkamiidda mañggafágalaš lahkoniin.

Eallineavttut čatnasit bajásšaddandillái, ohppui, fidnoválljemii, orrunbáikái ja –hápmái, eallingeidnui, dearvvašvuhtii jna. Dáid sáhtá gohčodit sosiála eallima vuodđokontekstan. Háhkát máhtu vai sáhtá láchit buriid čovdosiid ja mihtidit dákár sturrodagaid, lea hui relevánta dutkama dáfus. Eallinkvalitehta čatnasa maiddái dása, muhto mii fertet earuhit dan movt eallinkvalitehta rámmaeavttut ráhkaduvvojit ja mihtiduvvojit ja movt guhtege vásiha eallinkvalitehta. Eallinkvalitehta, dahje ipmárdus das mii lea buorre eallin, lea sosiála ja kultuvrralaš sturrodat mii vuolgá das makkár oktavuodta lea eará olbmuiguin ja birrasiin muđui. Sosiála fierpmádat, organisašuvdnaeallin, ustivuodta, bearašoktavuodát, muhto maiddái iešgudetlágán doaimmat sihke barggus ja astoáiggis leat iešgudetládje mielde mearrideame movt olmmoš árvoštallá mii lea buorre eallin. Sosiála, ekonomalaš, politihkalaš ja ekologalaš rievdadusat bohciidahttet dattetge dadistaga ođđa hástalusaid das movt buori eallima galgá olahit.

Davviriikkaid assimilerenpolitihka mielddisbuvttii maiddái ahte stuora oassi sámi álbmogis duolmmahalai muđui álbmoga ja eiseváldiid ektui. Leat olu hástalusat guorahallat movt dat lea

rievdadan eallinkvalitehta- ja dearvvašvuodaipmárdusa. Lea maiddái dárbu háhkat máhtu das makkár váikkuhusat dás leat, ja makkár proseassaid ferte bidjat johtui dusten dihte dáid.

Lea erenoamáš hástalus kártet álbmotčoahkádusa ovdáneami váikkuhusaid iešgudetge sámi servodagain. Olu giliin leat dievddut stuora eanetlogus. Nuorat fárrejit gávpogiidda skuvllaid ja barggaid geažil. Sohkaelliid erohus oahpu dáfus stuorru maiddái dađistaga. Dás sáhtta leat mearkkašupmi sihke eallineavttuide ja eallinkvalitehta vásáhussii.

Ekologalaš rievdadusat, odđa ekonomalaš eavttut ja hálldašanmearrádušat leat maiddái rievdadan vejolašvuodaid searvat doaimmaide nu go boazodollui, guolásteapmái ja eará luondduresurssaid ávkkástallamii. Dát lea dađistaga leamaš mielde rievdadeame sámi servodagaid. Eambo máhttu das movt dákkár nuppástuvvan eavttut ja vejolašvuodát váikkuhit eallineavttuid, eallinkvalitehta ja dearvvašvuoda, lea mávssolaš.

Guovddáš fáttát sáhttet leat:

- eallinkvalitehta ja buorre eallin
- eallineavttut áiggi ja báikki dáfus
- eallinmannolat, ja doahpagat ja doabageavaheapmi dán dáfus
- sohkahealit ja eallinkvalitehta
- sámi dearvvašvuodaipmárdus

5.5 Mánát ja nuorat – bajásšaddaneavttut ja iešartikuleren

Dat ovdáneapmi mii lea leamaš sámi servodagas maŋemus jagiid, lea mielddisbuktán odđa eavttuid sámi mánáid ja nuoraid bajásšaddama ja iešartikulerema dáfus. Rievtti mielde lea sámi servodagas láhččojuvvon dilli nu ahte mánáid bajásšaddan galgá sáhttit čađahuvvot sámi kultuvrralaš eavttuid mielde ásahusain nu go mánáidgárddis ja skuvllas. Seammás leat muhtun struktuvrralaš earut sámi servodagas mat dagahit iešgudetlágán eavttuid. Ovdamearkka dihte leat muhtun suohkanat atnigoahtán vuodđoskuvlla sámi oahppoplána, ja eará suohkanat fas čuvvot dáčča oahppoplána, vaikko oasis mánáid- ja nuoraidjoavkkuin maiddái doppe leat sápmelaččat. Dát speadjalastá ahte leat stuora erohusat suohkanis suohkanii man olu mánáin lea sámi duogáš, go buohtastahtta man olu mánáin lea dáčča duogáš. Politihkalaččat lea ovddiduvvon sávaldat ahte sámi mánáin galgá leat oadjebas bajásšaddandilli sámi kultuvrralaš árvvuiguin. Máhttu ovddeš áiggi ja dálááiggi sámi mánáid ja nuoraid dili birra lea almmotge unnán dutkojuvvon, mii maiddái boahká ovdan ovddit programmaáigodaga evalueremis.

Oahpahus ja skuvla leat deatalaš faktorat sámi mánáid ja nuoraid bajásšaddaneavttuin. Lea unnán mii lea dutkojuvvon dán suorggis, seammás go dađistaga dahkkojuvvojit mearrádušat main lea váikkuhus bajásšaddaneavttuide.

Mánáid sosialisereneavttut leat olu rievdan maŋemus áiggis. Okta dovdomearka sámi mánáid sosialiseremis lea leamaš dat ahte lea buori muddui dáhpáhuvvan stuorabearraša ja viiddiduvvon sohkafierpmádaga siskkobealde. Áigeovdilis dutkanáššin livččii guorahallat ahte leat go, ja movt, dán eavttut leat rievdan dálá servodagas.

Mánát ja nuorat oassálastet odđa ja iešguđetlágán sosiála arenain. Okta oassi dán arenain leat erenoamážit heivehuvvon sidjiide, ja leat rávisolbmuid bearráigeahču vuolde, ovdamearkka dihte friddjaáiggeortnegat, falástallansearvvit, kulturskuvllat, nuoraidsearvvit ja politihkalaš ja oskkolaš organisašuvnnat. Lassin dáidda formála arenaide ráhkadit mánát ja nuorat maiddái iežaset arenaid, gos rávisolbmot leat unnán mielde, dahje eai obanassiige. Erenoamáš hástalus dás lea ipmirdás ahte sámi mánáid ja nuoraid oassálastin globála máilmmis lea ovdánan, nu go Interneahtta, musihkka- ja filmaindustriija. Sámi festiválat leat oassin dán govas danne go dain lea dávjá globála álgoálbmotviidodat. Dát ovddasta aktiivvalaš oassálastima odđa čoahkkanansajiin gos leat odđa kulturdovdomearkkat ja vejolašvuodát rievdadit iešipmárdusa.

Mobilteknologiija ovdáneapmi lea maiddái mielddisbuktán odđa eavttuid báikkálaš ovtastallandábiid dáfus. Gulahallama dáfus lea teknologiija ovttaládje demokratiseren sihke globála ja báikkálaš servodagaid. Seammás lea olgguldas váikkuheami vejolašvuolta lassánan, ja mánáid- ja nuoraidkultuvrraid differensierejuvvon hámit ovdánit odđa olgguštan- ja searvadahttinvuogiiguin. Nu oaidnit mii ahte mánáid ja nuoraid iešartikulerema eavttut leat rievdan. Erenoamážit sáhtta dát váikkuhit mánáid ja nuoraid giellageavaheami, sihke astoáiggis ja eambo formálalaš dilálašvuodain.

Oppalaččat lea dutkan mánáid ja nuoraid identitehtajearaldagaid birra deatalaš vai buorebut sáhtta ipmirdit sápmelašvuoda eavttuid boahteáiggis. Komparašuvdna sihke áiggi ja báikki dáfus lea deatalaš metodalaš gaskaoapmi dán oktavuodas.

Áigequovdilis áššit sáhtáše leat:

- eallineavttut ja movt mánát ja nuorat vásihit eallinkvalitehta
- maid odđa arenat ovddastit mánáide ja nuoraide sosialisierema ja bajásgeassima dáfus
- movt sohkaalrollat hábmejuvvojit iešguđetlágán konteavsttain
- movt sámi mánát ja nuorat ovddidit jurdagiid eallinkarriera birra
- mánáid ja nuoraid giellageavaheapmi
- movt sámegealla geavahuvvo odđa arenain
- sámi mánáid ja nuoraid skuvladilli

5.6 Odđamállet sámi servodathuksen

Maŋemus 20 jagi lea sámi servodateallin issorasat rievdan. Odđamállet sámi servodathápmi lea ovdánan ásahushuksemiin maŋgga suorggis, nu go oahpahusa, mediaid, dutkama, dearvvašvuoda, ealáhuseallima, dáidaga, kultuvrra ja kulturmuittuid dáfus.

Guovddázis ásahushuksemis lea Sámediggi, mii ásahuvvui 1989:s. Ovddasteaddji politihkalaš orgána ja erenoamáš hálldahuslaš vuogádat mas lea ovddasvástádus iešguđetge sámi áššesurggiide lea dađistaga huksejuvvon bajás lánkaásahemiid, ásahusásahemiid ja válldi sirdima ja integrerema bokte. Sámediggi ovddasta sihke vuoittu ja Norgga demokrátalaš stivrenvuogádaga viidásetovddideami. Sámedikki sajádat ja posišuvdna Norgga

stivrenvuogádagas ja sámi servodagas ovdána dadistaga. Buohtalaga dáiinna lea maiddá leamaš ovdáneapmi sámi siviilaservodagas, sihke nuppástuvvon eavttuid ja odđa heivehemiid dáfus.

Oppalaččat sáhtá áshahushuksema gohčodit našuvdnahuksenproseassan. Našuvdnahuksen dagaha maiddá homogeniserema. Huksejuvvo oktasaš rámma sihke ášahusaid ja jurdagiid dáfus, mii sáhtá mielddisbuktit odđa gelddolašvuodaid ja odđa earuid siskkáldasat sámi servodagas. Eará deatalaš bealli leat guorahallamat dan birra movt álgoálbmogiid doarrun politihkalaš searvadahttima hárrái dálá našunalstáhtaid rámmaid siskkobealde váikkuha našunalstáhta iežas ášahussan. Dát guoskkaha iešmearrideami áššiid. Movt lea sámi iešmearrideami ovdáneapmi leamaš, ja makkár eavttut ja ráddjejumit leat iešmearrideami viidásetovddideami dáfus našunalstáhta siskkobealde? Iešmearrideapmi čilgejuvvo dynámalažžan, ja gávdnojit várra olu vejolaš čovdosat. Iešmearrideami ii sáhte ipmirdit dušše našunalstáhta rámmaid siskkobealde, muhto maiddá riikkaidgaskasaš sajádagas. Dát dahká áigejuovdilín guorahallat sámi servodaga (sihke eaktodáhtolaš organisašuvnnaid ja formála politihkalaš vuogádaga) oktavuoda našunálarasttildeaddji ášahusaid ja doaibmasurggiid ektui. Erenoamáš fokus dán oktavuodas livččii davviriikkalaš/Ruošša fokus, danne go sápmelaččaid ássanguovllut leat njealji stáhtas. Lea maiddá deatalaš čadahit komparatiiva dutkama globálalaččat, sihke eará álgoálbmogiid ektui ja oppalaččat čearddalaš oktavuodaid ovdáneami ektui.

Mihtilmas surggiid dutkamiid dáfus, áigu prográmma vuoruhit dutkamiid main fuomášupmi biddjo easkaálggahuvvon ášahusaid eavttuide ja dasa maid dat mearkkašit. Čuolmmaid bidjan ja analysa das sáhtá ášahit vuodu odđa máhttui ja leat veahkkin sámi kultur- ja servodatdigašallamii.

Prográmma áigu hástalit sihke dutkama mii guorahallá teorehtalaš perspektiivva ja mii guorahallá mihtilmas surggiid. Lea deatalaš doaibma ovddidit dutkanmáhtu das movt sámi ášahusat doibmet eaktomearrideaddjin sámedipolitiikalaš suorggis. Áigejuovdilis čuolbmačilgehusaid sáhtá čatnat Sámedikki ja eará politihkalaš ášahusaid ovdáneapmái ja oktavuodaide sámi servodahkii ja olggobeale máilbmái, nugo davviriikkalaš ovttasbargu ja eamiálbmotovttasbargu. Erenoamáš guovddážiis leat demokratiijaovdáneami ja fápmobalánssa gažaldagat. Mediaid rolla ja sisdoallu lea deatalaš dán oktavuodas. Oppalaččat lea maiddá miellagiddevaš buorebut ipmirdit válggaid ja välljeiddjiid láhttema. Stáhta, suohkanat, fylkkasuohkanat ja eará hálddašanohtadagat Norgga servodagas leat čadnojuvvon hálddašan- ja mearridanstruktuvrii gos Sámedikki rolla ii leat álo leamaš, dahje ii leat, čielggaduvvon. Lea relevánta čuvget daid iešguđetge oktavuodaid dynamihka maid Sámediggi lea ovddidan dahje main lea mielde, ja politihkalaš vuoruhemiid vuodu.

Sámediggi galgá maiddá bálvalit sámi álbmoga ja siviilaservodaga. Movt dát oktavuoha lea ovdánan ja makkár hástalusat gávdnojit, leat guovddáš dutkanáššit. Deatalaš ášahusat sámi servodateallimis leat dat maid sáhtit gohčodit eallinahkeášahussan, mánáidgárddit, oahpahušvuogádagat ja dearvvašvuoda- ja sosialbálvalusat. Mañemus jagiid leat dáid surggiid siskkobealde ášahuvvon ášahusat mat leat erenoamážit čalmmustahtán sámi kultuvrra ja iešipmárdusa. Movt lea deaivvadeapmi leamaš dáid odđa ášahusaid ja servodaga gaskka? Makkár mearkkašupmi lea dáiin ášahusain leamaš, ja makkár erenoamáš hástalusat leat dán lágán ášahusain?

Oanehaččat daddjon de bovde prográmma dutkat áššiid čuovvovaš čuolmmaid olis:

- sámi našuvdnahuksen
- iešmearrideapmi
- demokratiijaovdáneapmi ja fápmojuohku
- válggat ja válljeiddjiid láhtten sámediggeválggaid oktavuodas
- sámi ásaheami ovdáneapmi ja oktavuodas sámi servodaga, eará ásaheami ja muđui máilmmi ektui

5.7 Resurssat ja riektedilit

Máhttu sámi eanan- ja resursageavaheami birra lea deatalaš sihke almmolaš resursahálddašeamis ja riektediliid čielggadeami oktavuodas. Lea olu mii ferte rievdaduvvot ovdal go sámi guovlluid geavaheami dokumentašuvdna bohtá seamma dássái go eará dákkár dokumentašuvdna muđui riikkas.

Dárbu lea kártet ovddeš ja dálá geavaheami. Dát lea dakkár bargu mii ferte dahkkojuvvot mánggaládje, ja mii juohkása iešguđetge dutkansurggiide ja mii bovde fágaidrasttildeaddji ja mánggasuorggát proševttaide. Dákkár kártemis leat áiggi mielde maiddái váikkuhusat ovttasdoaimama ektui sihke siskkáldasat sámi báikkálašservodagas ja olgguldasat muđui servodagas.

Eará hástalus lea ovddidit vugiid mat čalmmustahttet luondduresurssaid geavaheami, ja vieruid mat leat čadnojuvvon dán geavaheapmái. Geavahemiin čuovvu maiddái vejolašvuohta boastut geavahit luondduvuođu, ja danne lea seammaládje deatalaš guorahallat geavahansiskkáldas eavttuid ja norpmaid riekteipmárdusaid das movt galgá árvoštallat vieruid kvalitehta ja makkár geavaheapmi dat lea mii bidjá vuođu vuoigatvuođaide. Dán ášši guhkideamis oaidná hástalusaid movt sámi vierut sáhttet duođastuvvot ja meannoduvvot dakkár vugiin ahte daid sáhtta geavahit ávkkálaš reaidun riektegeavaheami oktavuodas.

Maŋemus logi jagiin lea iešguđetge servodatoktavuodain lassánan fokus luonddu birra, olbmuid luondduohatdeami váikkuhusaid birra ja dárbbu birra suddjet areálaid ja šlájaid. Dainnalágiin sáhtta maiddái čalmmustahttit hálddašanráđdehusaid. Lea relevánta ovddidit eambo máhtu báikkálaš geavahusvugiid ja iešguđetge hálddašanráđdehusaid deaivvadeami birra, ja daid álgoálbmotrievttalaš ja birasrievttalaš čuolmmaid birra maid dákkár deaivvadeamit čalmmustahttet.

Davviguovlluid rikkis luondduresurssaid fokuseren ovddida vejolašvuođaid ja hástalusaid. Álgoálbmotperspektiiva lea deatalaš dán oktavuodas, earret eará vuoigatvuođat, miel- ja iešmearrideapmi, kapasitehta- ja máhttoovdáneapmi ja ovttasbargu stáhtaid ja álgoálbmogiid gaskka. Ovdáneapmi dáhpáhuvvá jođanit davviguovlluin. Dutkan ja máhttu mii čuovvu ja heive servodaga dárbbuide, bohtet šaddat mearkkašahhtin bohttevaš áiggis.

Eanan- ja čázádatvuoigatvuođaid suorggis lea jeavddalaš ja viiddis ovdáneapmi, maiddái Norggas. Dokumentašuvdna, gelbbolašvuohta ja máhttu leat dárbbalaš eavttut positiivvalaš ovdáneami dáfus. Dás čujuhuvvo proseassaide mat leat Finnmárkolága olis ja dan bohttevaš barggu olis maid Finnmárkolávdegoddi galgá čađahit. Viidáseappot šaddá Sámi

vuoiatvuodalávdegotti čielggadeapmi guovlluid dáfus mat leat lulábealde Finnmárkku áigeuovdilin boahtevaš jagiin. Lávdegoddi galgá gárvvistit barggus 2007:s, ja čuovvoleapmi galgá bidjat vuodu deatalaš ja áigeuovdilis čuolmmaide.

Riikkaidgaskasaš servodagas, erenoamážit ON:s ja EU:s, muhto maiddá Davviriikkain, lea álgoálbmotvuoiatvuodaid fokus oppalaččat lassánan. Dutkan ja máhttu dálá konvenšuvnnaid birra ja odđa rievttalaš gaskaomiid ovdáneapmi bohtet leat deatalaččat viidáset servodatovdáneamis. Ovdamearkka dihte lea ásahuvvon ráđđádallanšiehtadus Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskka, ja dán oktavuodas lea ráđđádallanortnega njuolggadusaid guorahallan iešgudetge áššesurggiid dáfus miellagiddevaš.

Áigeuovdilis fáttát leat:

- sámi vieruiduvvan rievttit ja riekteipmárdusat eanan- ja čázádatguovlluid geavaheami birra
- norpmat go galgá árvoštallat vieruiduvvan rivttiid ja riekteipmárdusaid kvalitehta
- deaivvadeamit báikkálaš geavahusvugiid ja iešgudetlágán hálddašanráđdehusaid gaskka
- ráđđádallanortnega njuolggadusaid iešgudetge áššesurggiid dáfus mat leat čadnojuvvon luondduresurssaide ja riektediliide
- davviguovlluidovddideapmi álgoálbmot- ja resursaperspektiivvas
- komparatiiva čuolmmat álgoálbmogiid territoriála vuoiatvuodaid dáfus
- álgoálbmotvuoiatvuoda guovllu riikkaidgaskasaš ovdáneapmi

6 Riikkaidgaskasaš ovttasbargu

Internašunaliseren lea strategalaš gaskaoapmi dáčča dutkamis nannen dihte diedalaš kvalitehta, buoridan dihte ovttasbarggu ja ruhtadeami olgoriikkaid dáfus, ja ovddideame Norgga birrasiid nu ahte sáhttet ovddidit ja buvttadit odđa máhtu. Danne lea lassi internašunaliseren okta váldovuoruhemiin Dutkanráđi strategiijas. Dát guoská maiddá sámi dutkamii. Maŋemus jagiid ovdáneapmi lea čájehan ahte prográmma berre deattuhit mihtu olahit riikkaidgaskasaš ovttasbarggu Norgga dutkanbirrasiid ja áigeuovdilis olgoriikka dutkanbirrasiid gaskka – sihke oppalaččat, sámi rámmaid siskkobealde ja oassin álgoálbmotdutkanis. ON Álgoálbmotáššiid Bistevaš Foruma mearrádusain lea čujuhuvvon ahte lea stuora dárbu máhttui máilmmi álgoálbmogiid birra máŋgga vuodđodásis nu go demografiija, resurssaid, vuoiatvuodaid ja árbevirolaš máhtu dáfus. Riikkaidgaskasaš ovttasbargu olbmuid ja alit oahpu álgoálbmotásahusaid gaskka lea čájehan ahte mis lea olu oahppat guhtet guimmiideamet vásáhusain globaliserenproseassaid dáfus oahpu, kultuvrra ja giela ektui. Danne lea dárbu nannet globála álgoálbmotdutkanis ja ráhkadit deaivvadansajiid dán suorggis.

Álgoálbmotmáhttu lea ovddiduvvon globála dutkansuorgin, ja dat lea deatalaš oasseváldin máhtu dáfus mii guoská luondubirrasii ja olbmuid oktavuhtii dálkkádahkii, duovdagiidda, elliide, šattuide ja birrasii. Dát lea dakkár máhttu masa lea stuora beroštupmi miehtá máilmmi, ja mii lea erenoamáš áigeuovdil biologalaš máŋggabealátvuoda konvenšuvnna ektui, ja nappo maiddá Norgga ektui, mii lea ratifiseren dán konvenšuvnna.

Vurdojuvvon ovdáneapmi davviguovlluin mearkaša ahte šaddet odđa hástalusat álgoálbmotservodagaide, ja dutkanmáhttu šaddá čovddaáššin. Okta hástalus dás šaddá oažžut ovdan árktalaš álbmoga iežas ipmárdusa luonddu- ja kulturproseassaid birra davviguovlluin.

Danne prográmma háliida aktiivvalaččat movttiidahttit ovttasbargui dutkiid ja dutkanásahusaid gaska Sámis, ja dasa ahte sámi dutkan sihke biddjojuvvo álgoálbmotperspektiivii ja oppalaš riikkaidgaskasaš oktavuhtii.

7 Diehtujuohkin ja gaskkusteapmi

Maŋemus jagiid lea sámi dutkama gaskkusteapmi čalmmustahttojuvvon eambbo ja eambbo. Sámi dutkama berre gaskkustit sihke diedalaš ja populariserejuvvon hámis. Lea deatalaš gaskkustit dutkanbohtosiid almmolašvuhtii oppalaččat, ja erenoamážit gaskkustit dan ruovttoluotta informánttaide, dan servodahkii maid lea dutkan ja earáide geat leat searvan. Go gaskkusta almmolašvuhtii dutkama sámi diliid birra, de sáhtá leat ávkin sámi identitehtahuksemii. Danne berre stuora oassi populariserejuvvon dutkama gaskkusteamis dáhpáhuvvat sámegillii. Sámi dutkan sáhtá dasa lassin šaddat deatalaš oassin álgoálbmotdutkan ovddeamis, sihke našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Sihke dutkanprográmma ja ovttaskas dutkit berrejit olu deattuhit man deatalaš lea olahit olbmuid aviissaid, radio, TV ja interneahtha bokte, ja maiddá njálmmálaččat ovdanbuktit bohtosiid čoačkimiin ja konferánsain. Prográmma galgá ovddidit sierra plána dutkandieđuid gaskkusteamis dáfus, mii lea heivehuvvon iešguđetge ulbmiljoavkkuide, dás maiddá almmolaš mearrideaddjit sihke dáčča ja sámi bealde. Go almmuha ruđaid gaskkusteapmái, de galgá odđajurddašeapmi ja originálitehta gaskkustanhámiid dáfus deattuhuvvot.

Jus galgá rekrutteret eambbo sápmelaččaid dutkamii go dál leat, de lea deatalaš boktit mánáid ja nuoraid beroštumi dutkamii. Prográmma galgá danne álggahit ovttasbarggu Dutkanráđi iešguđetge doaimmaiguin mánáid ja nuoraid ektui ja mas erenoamáš doaimmat sámi mánáide ja nuoraide deattuhuvvojit.

Ovttaskas doaibma almmolašvuoda gaskkusteamis lea gaskkustit sámi dutkandieđuid Dutkanbeivviid oktavuodas. Oktavuodha Dutkanbeivviide ja Dutkanráđi mánáid- ja nuoraiddoaimmat galget dasa lassin leat lađasin das ahte integreret sámi dutkama Dutkanráđi oppalaš doaimmaide ja prográmmaide.

Diedalaš almmuheapmi lea gaskkusteamis váldokanála dutkanservodaga siskkobealde. Prográmmas lea mihtun ahte dutkan sámi diliid birra dávjjibut galgá ovddiduvvot almmolaš almmuheapmin ja ahte sámi dutkan almmuhuvvo sihke sámegillii, dárogillii ja engelasgillii. Ráđdehus deattuha garrasit ahte sámegiella galgá ovddiduvvot dutkangiellan, ja prográmma galgá láchit diliid nu ahte girjealmmuheamit ja diedalaš artihkkaliid almmuheapmi sámegillii galgá dorjojuvvot. Muhtun muddui addojuvvo maiddá doarjja jorgalit diedalaš bargguid dárogillii, sámegillii ja engelasgillii, vuosttažettiin dákkár bargguid mat leat buvttaduvvon prográmma olis. Guhkesáiggi doaibma deattuhuvvo go galgá doarjut sámi diedalaš áigečállagiid main lea referee-ortnet.

Sáhtta maiddá leat áigeovuodil ovtasbargat Dutkanrádi humanistalaš ja servodatdieđalaš dutkama almmuhanlávdegottiin. Dáinnalágiin sáhttet sámi barggut árvvoštallojuvvot dan mielde makkár kvalitehta das lea dáčča dutkama ektui, seammás go prográmma sáhtta váikkuhit dasa ahte sámi dutkan duodasge almmuhuvvo.

8 Boađusmihtut

8.1 Dutkiidrekrufteren, alla dieđalaš kvalitehta ja internašunaliseren

Prográmma deattuha rekrufterema garrasit. Sávaldat lea juohkit eambo post doc.-stipeanddaid prográmmaáigodagas, oalle árrat, danne go lonohallandárbu njunušvirggiid dáfus boahtá badjánit oanehis áiggis.

Maiddá doavttirgrádstipeanddaid lea prográmma ulbmil lasihit ovddit prográmmaáigodaga ektui. Sávaldat lea lasihit sámi doavttirlogu, ja prográmmas lea ulbmilin ahte eambo dutkan galgá čađahuvvot sámegillii. Veahkkinn ovddidit sámegiela dutkangiellan, de sáhtta addojuvvot jahkebeallásaš liigestipeanda stipendiáhtaide geat čállet iežaset dutkamušaid sámegillii. Lea maiddá dárbu lassi gelbbolašvuhtii sámi gullevaš dutkamis olggobealde sámegielat dutkanbirrašiid. Prográmma galgá danne maiddá rekrufteret eará ásahusaide ja birrašiid.

Nu go sámi dutkama ovddit prográmmas, de galgá maiddá dát ruhtadit masterčállošiid sámi guoskevaš áššiid birra.

Prográmma dáhttu dasa lassin ruhtadit stuorát, riikkaidgaskasaš dutkanprošeavttaid main mánggat dutkanásahusat oassálastet. Galgá erenoamážit čalmmustahttit gaskkustanbeali dán prošeavttaid, sihke našuvnlaččat ja riikkaidgaskaččat.

Prográmma dutkit ja stipendiáhtat galget prográmmaáigodaga mielde oppalaččat čalmmustahttán iežaset čielgasit riikkaidgaskasaš oktavuodas dan bokte ahte leat doallan logaldallamiid riikkaidgaskasaš konferánsšain, almmuhan girjjiid dakkár lágádusain maid atnet árvvus riikkaidgaskasaččat, ja almmuhan artihkkaliid girjjiin ja áigečállagiin main lea referee-ortnet. Prográmmastivra áigu erenoamážit bearráigeahččat dán ja bidjá johtui korrektiiva doaimmaid jus riikkaidgaskasaš oassálastin šaddá beare vuollegaš prošeavttaid dutkanvuolggalaš ulbmila ektui.

8.2 Eambo máhttu sámi diliid birra – gaskkustandoaimmat

Prográmma deattuha garrasit almmuheami ja gaskkusteami, maiddá sámegillii. Galget almmuhuvvot nu olu doavttirbarggut go vejolaš, ja doarjja eará almmuhemiide galgá maiddá lasihuvvot ovddit prográmma ektui. Stuorát prošeavttaid siskkobealde galget buvttaduvvot girjjit.

Prográmma galgá doarjut sámi dieđalaš áigečállaggiid ja ruhtadit jorgalemiid sámegillii ja engelasgillii girjjiid ja artihkkaliid mat leat buvttaduvvon prográmmas.

Galgá deattuhit doarjut našuvnnalaš ja erenoamážit riikkaidgaskasaš dutkankonferánssaid ja – semináraid. Galgá maiddái deattuhit gaskkusteami almmolašvuoda ektui, erenoamážit mánáid ja nuoraid dáfus.

Prográmma neahttasiiddut galget dávjá ođastuvvot, ja galget maiddái boahit dieđut sámi dutkama ruhtadanvejolašvuodaid birra eará go Dutkanrádi prográmmaid ja vuoruhemiid olis.

8.3 Rádjesajit ja ovttastahttin Dutkanrádi eará prográmmaiguin

Prográmma fátmasta hui viiddis fáttáid ja áššiid. Dasa lassin galget maiddái dutkanrádi eará prográmmat¹ sáhttit fuolahit oasi boazodoallo-, dálkkádat-, duovdda- ja birasáššiid dutkanfáttás, ja maiddái sámi guoskevaš dearvvašvuodadutkamis. Maiddái Dutkanrádi davviguovllostrategiija galgá vuoruhuvvot.

Prográmma galgá nannet dan viiddis ja rasttildeaddji suorggi mii sámi dutkan lea, dan bokte ahte

- doaibmat aktiivvalaš ovddasmannin eará prográmmaid ektui mat guoskkahit dahje sáhttet guoskkahit sámi kultuvrra ja servodateallima beliid
- ásahtit oktasaš arenaid dákkár prográmmaiguin, nu go konferánssaid, gaskkustandoaimmaid ja vejolaš ruhtadeami.

9 Áigeplána, ruhtadeapmi ja bohtosiid olaheapmi

Prográmma plánejuvvo 94 miljovna ruvdnosaš rámma siskkobealde, maid Bargo- ja searvadahttindepartementa (BSD) ja Máhttodepartementa (BD) ruhtadit. BD-ruhtadeapmi, mii dahká stuorámuš oasi prográmmabušehtas, leat oppalaš ruđat mat váldojuvvojit dain ruđaid maid Dutkanráđdi várre humanistalaš ja servodatdieđalaš dutkamii. Plánejuvvon ekonomalaš rámma galgá maiddái joatkit Dutkanrádi ovdalis sohppojuvvon geatnegasvuodaid sámi dutkama prográmma/várrema bokte. Duohta bušeahhta maid prográmma dasto ráđde šaddá danne sullii 86 miljovna ruvno logijagiáigodahkii 2007-2017.

Sámi dutkanbirrasat leat ain huksema ja ovddideami vuolde. Dát dagaha dárbbu oazžut áigái guhkesáigásaš ja didolaš ruhtadeami. Ovddit prográmma lea leamaš doaimmas vihtta jagi, ja lea geavatlaččat čájehuvvon ahte lea measta oanehis áigi dutkanbirrasiidda. Danne válljet dál geahččalit logi jagi áigodaga. Prográmma galgá dattetge evaluerejuvvo ovgguldasat go vihtta jagi leat gollan vai sáhtta divustit doaimma jus leažžá dárbu, juogo dan dihte vai prográmma buorebut

¹ 2007:s gustojit *Riikkaidgaskasaš polarjahki, Biras 2015, NORKLIMA, AREAL-prográmma, Dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusa prográmma, Psyhkalaš dearvvašvuoda prográmma, Biras, genat ja dearvvašvuodta ja Álbmotdearvvašvuodaprográmma.*

nagoda deavdit prográmmaplána ja doaibmaplána ulbmiliid dahje vai sáhtta buorebut čuovvolit ođđa dárbbuid mat bohciidit go dutkandárbbut rivdet. Earret eará galgá árvvoštallojuvvot berre go dearvvašvuoda- ja luonddudiedalaš dutkansuorgi (boazodoallo-, dálkkádat- ja birasáššit) váldojuvvot mielde prográmmii, vai leat go dákkár dutkamis doarvái buorit eavttut Dutkanrádi eará prográmmain.

Viiddis rekrutteren sámi dutkamii lea deatalaš mihttu. Go prográmma galgá doaibmat beali guhkit go sámi dutkama ovddit prográmma, de lea govttolaš mihttu juohkit lagabui beali eambbo doavttirgrádstipeandaid go ovddit prográmmas. Stuora oassi dán lasiheamis ferte dahkkojuvvot doarjaga bokte dutkanprošeavttaide mat ovddidit rekrutterema. Ulbmil lea ahte Dutkanrádi rekrutteren sámi dutkamii dađistaga galgá dahkkojuvvot vuosttažettiin dutkanprošeavttaid bokte, ii ge ovttaskas doavttirgrádstipeandaid bokte. Post doc.-stipeandaid lohku berre maiddái lasihuvvot, ja berre doalahit juogalágán stipeandaortnega mastergrádstudeanttaide sihkarastin dihte rekrutterema doavttirgrádadássái.

Dutkama internašunaliseren sáhtta dahkkojuvvot mánggaládje. Sámi dutkama dáfus leat leamaš olu riikkaidgaskasaš konferánsat ja olgoriikka guossedutkit, ja prográmma háliida joatkit dákkár doaimmaiguin. Dássázi gal dattetge leat stuora, riikkaidgaskasaš dutkanprošeavttat čadahuvvon unnit go ovdal. Lea deatalaš ahte sáhtta ruhtadit dákkáriid prográmma ekonomijja mielde.

Dutkama gaskkusteapmin lea maid hui mávssolaš, ja prográmma galgá vuoruhit iešguđetlágán gaskkustanhámiid, sihke almmolašvuhtii ja dutkanbirrasiin, našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat. Dát gáibida earret eará jorgaleami ja heiveheami dutkanávdnasiid dáfus sihke engelasgillii ja sámegillii, ja erenoamážit dát mañit lea divrras. Multimediála gaskkustanhámit sáhttet maiddái šaddat stuora gollun jus čájehuvvo ahte lea áigequovdil doarjut dákkár gaskkusteami.

10 Organiseren

10.1 Prográmmastivrra čoahkkádus

Vuosttašamanuensa Bjørn Bjerkli, Romssa universitehta, jodiheaddji
Professor Bjørg Evjen, Romssa universitehta
Lektor Anni-Siiri Länsman, Oulu universitehta
Professor Nils Oskal, Sámi allaskuvla
Doaibmajodiheaddji Kjersti Schanche, Várjjat Sámi Musea
Professor Per Selle, Bergena universitehta
Professor Mikael Svonni, Upmi universitehta, sadjai lea 01.12.08 rájes bohtán
professor Lars-Gunnar Larsson, Uppsala universitehta
Seniorráđdeaddi Torvald Falch, Sámedikki observatora
Ossodatdirektora Máret Guhttor, áicin Bargo- ja searvadahttindepartementta ovddas

10.2 Prográmmastivrra mandáhtta

Nammadeapmi ja doaibmanáigi

Dieđadivišuvdna lea nammadan prográmmastivrra 01.05.07 rájes. Áigumuš lea logi jagi prográmmaáigodat 01.05.07 rájes 30.04.17 rádjái, ja prográmmastivrra doaibmanáigi lea 6 mánu eanet go prográmmaáigodat vuhtii váldit dárbbaslaš árvvoštallan- ja gaskkustanbargguid.

Galgá čadahuvvot olggaldas evalueren go vihtta jagi leat gollan. Prográmmastivra nammaduvvo dan dihte viđa jahkái (01.05.07 – 30.04.12) man lea vejolaš guhkidit gitta 30.10.17 rádjái.

Barggut

Sámi dutkama II prográmma

Prográmmastivra galgá čuoovvot sámi dutkama doaibmaplána. Prográmmastivra raportere Dieđadivišuvdnii dán oktavuodas. Prográmmastivra ovddasta Dutkanrádi dán oktavuodas ja das lea ovddasvástádus fuolahit ahte prográmma olaha daid mihtuid mat leat biddjon prográmmaplánas ja ahte čadahuvvojit beaktileamos vugiin daid rámmaid siskkobealde maid divišuvdnastivra lea mearridan. Divišuvdnastivra sáhtá buktit odđa stivrensignálaid prográmmastivrii gaskkohagaid.

Prográmmastivra galgá erenoamážit:

- almmustahttit dutkandárbbuid, álggahit prošeavttaid ja eará gelbbolašvuodabajidandoaimmaid ja árvvoštallat heivvolaš dutkanbirrasiid ja prošeaktaevttohusaid prográmma ulbmiliid ja vuoruhemiid ektui,
- fuolahit ahte prográmma iešguđet dutkanfáttát ožžot muttágis saji prográmma rámmain ja árvvoštallat movt oppalaš perspektiivvat deattuhuvvojit juohke fáttá ektui,
- čuoovvot álggahuvvon prošeavttaid ja eará doaimmaid – maddái sámi dutkama doaimmaid maid Dieđadivišuvdna suorgi álggahii ovdal go prográmma álggahuvvui – kvalitehta, áššáigullelašvuoda ja čadaheami dáfus,
- sihkkarastit ahte prográmma resurssat geavahuvvojit beaktileamos vugiin mearriduvvon ulbmiliid ektui,
- movttiidahttit fierpmádathukseami dutkiid gaska, našuvnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat,
- movttiidahttit fágaidgaskasaš ja mánggafágalaš dutkamii mánggaid dutkanbirrasiid ovttasbarggu vuodul ja láhčit dilálašvuodaid nu ahte Norgga dutkit sáhttet ávkkástallat riikkaidgaskasaš dutkamiin ja olahit riikkaidgaskasaš almmuheami,
- movttiidahttit oainnusin dahkat sámi dutkama ja oažžut almmolaš digaštallama sámi dutkangažaldagain ja mitalit mediaide ja álbmogii prográmma doaimma birra,
- ovddidit ja čadahit strategiija movt gaskkustit dutkama máhtu ja bohtosiid iešguđet našuvnnalaš ja riikkaidgaskasaš geavaheaddjeoavvkuide, mediaide ja álbmogii

Dutkanrádi strategalaš beroštumit

Dasa lassin galgá prográmmastivra váldit vuhtii Dutkanrádi dutkansuorggi bajitdási strategalaš beroštumiid. Dat sáhtá mielddisbuktit leat gulaskuddanorgánan go Dutkanrádi galgá buktit cealkámušaid sámi dutkamii gullelaš áššiide ja buktit árvalusaid dutkanstrategalaš dokumeanttaide ja ovddidit erenoamáš álggahemiid ja plánaid Dutkanrádi bargui sámi dutkama birra.

Fápmudusat

Prográmmastivra ráhkada bušeahttaplána prográmmaáigodahkii, ja jahkásaš bušeahttanotáhtaid ja dieđáhusaid doaimma birra mii ovdanbiddjo Dutkanráđi ovdii. Prográmmastivra juolluda ruđaid fápmudusaid vuodul maid Norga dutkanráđdi lea addán ja prográmmastivrra eará njuolggadusaid vuodul.

Prográmmastivrra bargu ja prográmma bohtosat galget olgguldusat evaluerejuvvot go vihtta jagi leat gollan. Evalueren sáhtá dagahit ahte olles dahje oasit prográmmastivrras sáhttet molsojuvvot ja/dahje ahte prográmma sisdoallu sáhtá rievdaduvvot.

10.3 Prográmmahálddašeapmi

Dutkanráđis lea ovddasvástádus organiseret prográmma čállingoddedoaimma Norgga dutkanráđi dutkanprográmmaid njuolggadusaid mielde. Prográmmastivra sáhtá dárbbu mielde ovdanbidjat fágalaš gažaldagaid Dutkanráđi fágálávdegottiide oažžut cealkámušaid.

Čállaga sáhtta dingot interneahtas:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norgga dutkanráđđi
Stensberggata 26
Poastaboksa 2700 St. Hanshaugen
NO-0131 OSLO

Telefovdna: 22 03 70 00
Telefákša: 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/samisk

Olgoža gráfalaš hábmen:
Design et cetera AS
Olgoššiiddu govven/ill.:
Shutterstock

Oslo, miessemánnu 2007

ISBN 978-82-12-02638-4 (pdf)